

БУРЯКИ Й ЦУКОР : НОВІ ЗАВДАННЯ І ПРІОРИТЕТИ ГАЛУЗИ

ЯРЧУК М.М.,

голова правління Національної
асоціації цукровиків України

«Укрцукор»,

РОІК М.В.

академік НААН України, доктор с.г.
наук, директор Інституту
біоенергетики і цукрових буряків
НААН України.

Як свідчить статистика, у 2010 році під цукровими буряками в Україні було зайнято 502,8 тис. га, що на 175,2 тис. га ба більше ніж у 2009 році. Виробництвом цукросировини займалися більш як 1,5 тисячі сільськогосподарських підприємств і понад 500 фермерських господарств та господарства населення. Сільськогосподарські підприємства посіяли цукрові буряки на площі 458,4 тис. га, фермерські - 48,3 тис. га, господарства населення - 44,4 тис. га.

Найбільші площі під даною культурою були зайняті у Вінницькій області - 76,4 тис. га, Полтавській - 72,6, Тернопільській - 61,2, Хмельницькій - 50,2 та Київській - 40,4 тис. га. Але стан посівів цукрових буряків у різних зонах бурякосіяння був неоднаковий і залежав, у першу чергу, від погодних умов, що склалися за період вегетації рослин. Так, у зоні бурякосіяння, що включає Харківську, Полтавську та Сумську області відсутність опадів упродовж 2,5-3 місяців (липень-вересень) вкрай негативно позначилась на посівах. Маса коренеплоду станом на 10 серпня в цих областях коливалась у межах 217 г (Харківська обл.) - 373 г (Полтавська обл.), що відповідно на 28-36 грамів менше у порівнянні з попереднім роком. Прирости маси коренеплодів у Тернопільській, Рівненській та Львівській областях також були меншими відповідно на 79, 79 та 35 грамів із причини надмірної кількості опадів (червень-липень) і різкого підвищення температури повітря в серпні та значної забур'яненості посівів цукрових буряків і неможливості проведення своєчасного захисту посівів від бур'янів на перезволожених площах.

У Вінницькій, Житомирській, Кіровоградській, Хмельницькій та Черкаській областях, не зважаючи на складні погодні умови (висока температура повітря на поверхні ґрунту місцями досягала 60 градусів) на цю дату, коренеплоди мали приріст маси кореня більший на 19-30 грамів порівняно з попереднім роком.

У середньому по Україні станом на 10 серпня 2010 року приріст маси кореня був менший на 13 грамів порівняно з

2009 роком і становив 343 грама.

Цукристість коренеплодів перевищувала показник 2009 року на 0,3% і становила в середньому по Україні 13,6%. Помітно вища цукристість була в Полтавській -15,5%, Сумській -14,9%, Черкаській -14,7% областях. У Вінницькій, Рівненській, Тернопільській та Хмельницькій областях цукристість коренеплодів була дещо нижча ніж у 2009 році й коливалась у межах 11,9 - 13,7%.

У третій декаді липня та першій декаді серпня, при відсутності опадів і високій температурі повітря, на більшій частині території України в коренеплодах цукрових буряків відмічено значні прирости накопичення цукру. Показники приросту за ці дві декади становили в: Вінницькій області - 2,8%, Полтавській - 3,5%, Кіровоградській -3,4%, Львівській -3,3%.

У середньому по Україні цей показник становив 3,1%. Такого приросту не спостерігалось в Україні вже 20 років.

Густота стояння рослин цукрових буряків у 2010 році була значно вищою ніж у 2009 році й становила 95 тис. шт. на 1 га проти 87 тис. шт. у 2009 році. У таких областях, як Вінниця, Кіровоградська, Хмельницька густота стояння рослин становила відповідно 94, 88 та 89 тис. шт. на 1 га, що на 11-15 тис. шт. на 1 га більше ніж у попередньому році. У переведенні на врожайність це давало 51 центнер прибавки врожаю на кожному гектарі тільки за рахунок збільшення густоти посівів.

За станом на 31 серпня 2010 року на правому березі Дніпра: 60% площ посівів цукрових буряків перебували в доброму стані, густота посівів становила вище 90 тис. рослин, середня вага кореня 400 - 450 г; 30% площ були в задовільному стані, густота рослин 80 - 90 тис. шт. на 1 га, середня вага кореня 330 - 380 г; 15% площ уражені кореневи гнилями; 10% площ слабкі та зріджені. Середня вага кореня 200 - 270 г.

На лівому березі Дніпра можна було спостерігати іншу картину. У доброму стані тут перебували 8% бурякових плантацій, у задовільному - 66% і 26% - у стані слабкі та зріджені.

У цілому по Україні спостерігалась наступна ситуація: 224 тис. га цукрові буряки перебували в доброму стані (44%), на 211 тис. га - у задовільному стані (42%), на 63 тис. га (13%) були віднесені до категорії слабких і зріджених, а 2,4 тис. га загинули (0,5%).

Щодо ураженості цукрових буряків хворобами листового апарату й коренеплодів, то за даними обстеження посівів у різних зонах бурякосіяння встановлено, що листки рослин цієї культури на деяких площах були уражені головни-

ми чином церкоспорозом, альтернаріозом, фомозом та борошнистою россою.

Особливо значна ураженість листків цукрових буряків хворобами відмічалась на полях, де вирощувалися гібриди зарубіжної селекції. Так, з обстежених посівів цукрових буряків у Вінницькій, Київській, Полтавській, Хмельницькій та ряді інших областей майже на половині з них всі листки рослин уражені хворобами із ступенем їх розвитку 40-50 і більше відсотків. Останнє призвело до інтенсивного та частково повного відмирання листового апарату й відростання нового, що істотно вплинуло на врожайність та цукристість коренеплодів. *А ось площі цукрових буряків, посіяні гібридним насінням української селекції, за тих же умов, мали добрий стан і майже не піддались ураженням.*

Коренеплоди гібридів іноземної селекції на окремих площах масово уражались некрозом судинної системи, хвостовою гниллю фузаріозного та бактеріального походження, були морфологічно деформовані, в основному проявилась дуплістивість, що сприяла поширенню інфекцій.

Причиною такого стану посівів цукрових буряків, у першу чергу, стали екстремальні погодні умови, що склалися в 2009-ому році в більшості регіонів. Зокрема, надмірна кількість опадів, що випала в Київській, Вінницькій, Хмельницькій, Тернопільській та ряд інших областей у червні - липні (в окремих районах за цей період випало 300 і більше мм опадів) та високі температури повітря й ґрунту в серпні (39 - 62 градуси на поверхні ґрунту) призвели до ослаблення рослин і зниження їхньої стійкості до патогенів. Далось взнаки також порушення агротехніки вирощування цукрових буряків, зокрема, повернення культури на попереднє місце через один рік, застосування поверхневих способів основного обробітку ґрунту під цукрові буряки, що спричиняло накопичення в ґрунті значної кількості інокульому збудників хвороб. **Крім того, широке використання для вирощування цукрових буряків гібридів іноземної селекції стало однією з головних причин поширеності хвороб цієї культури.** Ці гібриди здебільшого не адаптовані до екстремумів ґрунтово-кліматичних умов бурякосіяння України і є більш чутливими до збудників хвороб листового апарату та коренеплодів порівняно з гібридами вітчизняної селекції, посіви яких були практично не уражені патогенами.

Серед причин інтенсивної ураженості листків цукрових буряків церкоспорозом, альтернаріозом та іншими хво-

робами можна назвати також несвоєчасне проведення обприскування посівів фунгіцидами й використання для цієї мети неорганічних (в основному китайського виробництва) препаратів, які за ефективністю поступаються оригінальним. Крім того, багато препаратів китайського виробництва мають дуже низький рівень захисту й короткий термін дії.

Щодо хвороб коренеплодів, зокрема, ураженості їх паршою й хвостовою гниллю, то основною причиною цього була втрата тургору через високу температуру ґрунту та тривалу відсутність опадів. В окремих коренеплодів відмічалось омертвіння тканин, розтріскування

й проникання в коренеплід збудників хвороб, що викликало загнивання.

В 2009-ому році в більшості центральних та східних областей України були виявлені симптоми фузаріозного некрозу судинних пучків. За даними ІЦБ НААН України від 5% до 8% площ цукрових буряків у цих областях були уражені цією хворобою. Зазвичай, ріст та розвиток уражених рослин зупиняється, що призводить до зменшення врожайності на 15-25%; уражені рослини не відмирають до кінця вегетації, але згодом стають джерелом гнилей у кагатах.

У той же час у західному регіоні (Тернопільська, Хмельницька, Львівська області), дощова погода з високими тем-

пературами сприяли поширенню гнилей (бура та фузаріозна) та парші коренеплодів. У деяких господарствах кількість уражених рослин досягала 15-20% і вони виявились непридатні для переробки.

Хімічних методів боротьби з описаними хворобами на сьогодні не існує. Агротехнічні заходи (сівозміна, система обробітку ґрунту, удобрення) сприяють зменшенню ураженості рослин, однак найбільш дієвим методом боротьби є використання в посівах цукрових буряків стійких до хвороб гібридів насіння.

Крім гнилей коренеплодів, серйозною проблемою для більшості регіонів стала бурякова нематода, яка особливо проявилася в зв'язку з масовим поширенням посівів ріпаку, який є також господарем для нематоди. Ураження рослин нематодами може зменшувати врожайність культури до 50%.

Із хвороб листового апарату в 2010 р. значного поширення набула церкоспорозна плямистість листків, особливо в західному регіоні. У серпні 2010 року в Хмельницькій, Тернопільській, Рівненській, Львівській і Вінницькій областях часткова ураженість рослин на окремих полях досягала 50-75%, що майже в 3 рази перевищувало економічний поріг шкодочинності хвороби. На таких полях протягом наступних 7-10 днів відбулося відмирання листків, а ще через 10 днів відростання нового листового апарату, що у свою чергу призвело до зниження цукристості коренеплодів на 1-2%, починаючи із другої декади вересня. У зв'язку із цим спеціалістами НАЦУ «Укрцукор» та Інституту цукрових буряків НААНУ рекомендували провести збирання врожаю з таких полів, у першу чергу, що й було зроблено.

Вже в останній день серпня 2010 року приймали цукрові буряки 9 цукрових заводів: 5 - у Вінницькій області – ТОВ «Хмельницьке» ВП «Жданівський цукровий завод», СП «Моївський цукор», СП «Соколівський цукор» і СП «Капустянський цукор» ТОВ «Подільські цукроварні», ТОВ «Агрокомплекс «Зелена долина» (Томашпільський цукровий завод) і по одному в Київській (ВАТ «Кагарлицький цукровий завод»), Тернопільській (ТОВ «Хоростківський цукровий завод»), Хмельницькій (ТОВ «Волочиськ – Агро» ВП «Наркевицький цукровий завод»), Черкаській (ТОВ «Панда»- Селещанський цукровий завод) областях.

Слід зазначити: внаслідок посухи в південних та східних областях валовий збір цукрових буряків зменшився на 15 – 20 відсотків.

Що стосується насінництва цукрових буряків, то тут маємо таку картину.

В 2009 році в Україні насінництвом цукрових буряків займалися лише 8 господарств, з них: - висадковим способом – 6 і безвисадковим способом – 2. Се-

АДМІНІСТРАТИВНА РЕФОРМА

НОВІ ОРГАНИ УПРАВЛІННЯ В АПК УКРАЇНИ

9 грудня 2010 року, о 23 год. 13 хв., Президент України Віктор Янукович підписав указ про адміністративну реформу №1085/2010, що проводиться з метою оптимізації системи центральних органів виконавчої влади, усунення дублювання їх повноважень, забезпечення скорочення чисельності управлінського апарату та витрат на його утримання, підвищення ефективності державного управління та відповідно до пункту 15 частини першої статті 106 Конституції України.

Реформовано й Центральні органи виконавчої влади в АПК.

Так, Міністерство аграрної політики України реорганізовано й утворено Міністерство аграрної політики та продовольства України та Державну інспекцію сільського господарства України.

В агропромисловій галузі утворено також:

Державну ветеринарну та фітосанітарну службу України, реорганізувавши Державний комітет ветеринарної медицини України, а також поклавши на цю Службу функції з реалізації державної політики у сфері охорони прав на сорти рослин;

Державне агентство земельних ресурсів України, реорганізувавши Держкомітету України із земельних ресурсів;

Державне агентство лісових ресурсів України, реорганізувавши Держкомітету лісового господарства України;

Державне агентство рибного господарства України, реорганізувавши Держкомітету рибного господарства України;

Схемою організації та взаємодії центральних органів виконавчої влади (пункт 4) встановлено: міністерства та інші центральні органи виконавчої влади, що утворюються шляхом реорганізації інших центральних органів виконавчої влади, є правонаступниками органів, які реорганізуються. Центральні органи виконавчої влади, на які цим Указом покладені функції з реалізації державної політики у відповідній сфері, виконують повноваження у визначених сферах компетенції відповідних органів, що ліквідуються згідно з цим Указом.

Кабінет Міністрів України зобов'язано забезпечити в процесі ліквідації, реорганізації центральних органів виконавчої влади скорочення чисельності державних службовців, які працюють у центральних органах виконавчої влади, не менше, ніж на 30 відсотків; опрацювати питання оптимізації механізму реалізації державної політики на місцевому рівні, в тому числі щодо функціонування територіальних органів центральних органів виконавчої влади;

Центральні органи виконавчої влади, діяльність яких спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через відповідних членів Кабінету Міністрів України, регулює пункт IV.

Через Міністра аграрної політики та продовольства України спрямовується і координується діяльність: Державної ветеринарної та фітосанітарної служби України, Державного агентства земельних ресурсів України, Державного агентства лісових ресурсів України, Державного агентства рибного господарства України, Державної інспекції сільського господарства України.

Текст указу «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади». №1085/2010 опублікований на офіційному сайті глави держави. Указ набрав чинності з дня його опублікування.

редня урожайність насіння становила 23 ц/га.

У 2010 році в Україні насінництвом цукрових буряків займалися вже тільки 5 господарств, з них: - висадковим способом – 3 і безвисадковим способом – 2. Середня урожайність насіння - 27 ц/га.

Площі посіву цукрових буряків у 2009 – 2010 роках становили:

- засіяні насінням вітчизняної селекції 30%
- засіяні насінням іноземної селекції 70%.

Наведемо й інші цифри, які примушують замислитись.

Насіння української селекції коштує 250 -350 гривень за 1 посівну одиницю.

Вартість іноземного насіння (1 посівна одиниця) становить 800 – 1300 гривень, хоча в Європі треба викласти 200 євро. І це може свідчити про те, що в Україні реалізується насіння нижчої якості, або європейські насінневі компанії демпнують на українському ринку.

В 2009–2010 роках на закупівлю насіння цукрових буряків українські підприємства витратили – 32-47 мільйонів євро, з них на українське насіння всього 5-7 млн. гривень.

Якщо вітчизняне насіння буде повністю витіснено з українського ринку, то виробники цукрових буряків щорічно оплачуватимуть закордонне насіння з розрахунку на 1 гектар 260 євро (2700 грн.), що негативно вплине на кінцеву собівартість цукрових буряків і при відсутності державної підтримки зробить неконкурентним український цукор на світових ринках.

Разом із тим масове використання насіння іноземної селекції не принесло значного збільшення виробництва цукру з гектара. Воно так і залишається на протязі останніх 10 років на рівні 2-3 т/га, за винятком 2008 і 2009 років, коли цукристість коренеплодів була відповідно 16,05 і 16,8% і вироблено цукру по 4 т/га. Але посівна площа під цукровими буряками була низькою - всього 377 і 319,5 тис. га, тому валове виробництво цукру в цілому по Україні становило 1,57 і 1,27 млн. т, тобто в 2009 році було найнижчим за всі роки існування України (в 1913 р. – 1,11 млн. т, в 1940 – 1,53 млн. т).

Аналіз сезону 2010 року дає підставу зробити наступні висновки:

Анотація

Наведено узагальнені матеріали про вирощування цукрових буряків в аномальних погодних умовах 2010 року, шляхи підвищення ефективності національної буряково-цукрової галузі та перспективи її розвитку.

Аннотация

Приведены обобщающие материалы о выращивании сахарной свеклы в аномальных погодных условиях 2010 года, путях повышения эффективности национальной свеклосахарной отрасли и перспективы ее развития.

Annotation

There are presented the generalized materials of beet growing under anomalous weather conditions in 2010, ways of increasing of efficiency of national beet-sugar branch and prospects of its development are brought.

Додаток до статті див. на 3-й стор. обкладинки

1. Основним недоліком вирощування цукрових буряків в Україні є порушення черговості посіву цукрових буряків у польових сівозмінах та недотримання основних елементів технології.

2. В Україні фактично зруйнована система власного насінництва цукрових буряків. Держава практично не втручається в питання насінництва, а цукрові компанії не усвідомлюють, що насінництвом цукрових буряків вони повинні займатись самі й стимулювати його виробництво за власні кошти. Невиправдане захоплення насінням гібридів іноземної селекції, яке мало пристосоване до складних умов України, крім того, у 3-4 рази збільшує грошові витрати на один гектар цукрових буряків та підвищує ймовірність ураження їх хворобами, що веде до зниження технологічних якостей сировини спричиняє значне зменшення валових зборів цукрових буряків і цукру в Україні.

3. Використання в сівозмінах із цукровими буряками посівів ріпака є надто ризикованим фактором, що призводить до масових захворювань буряків нематодами й може спричинити розлад фабричного буряківництва.

4. В Україні при наявності високопродуктивних гібридів практично вичерпались ресурси високоякісного вітчизняного фабричного насіння для забезпечення посіву цукрових буряків на площу 500 тис. гектарів, відсутня також система моніторингу (обліку) руху насіння цукрових буряків.

5. Природні фактори (літні спеки в липні-серпні, які відбуваються майже щороку), поставили перед науковцями й виробниками цукрових буряків проблему корекції технології їхнього вирощування саме з урахуванням таких аномальних умов, особливо в зонах нестійкого та недостатнього зволоження.

Отже, розробка фундаментальних заходів щодо удосконалення та впровадження науково обґрунтованих, екологічно та економічно виправданих сівозмін з оптимальним розміщення буряків цукрових після кращих попередників, впровадження нових технологій і напрямів використання продукції цукровиробництва, пошук шляхів підвищення потенціалу буряково-цукрової галузі й відродження буряково-цукрового комплексу - нагальна проблема сьогодення.

БУРЯКИ І ЦУКОР

У 2011 РОЦІ БУРЯКІВНИКИ МАЮТЬ НАМІРИ ЗБІЛЬШИТИ ПОСІВИ ЦУКРОВИХ БУРЯКІВ

За інформацією Держкомстату України, в 2010 році від усіх категорій господарств аграрного сектору на переробні підприємства надійшло 13,3 млн. тонн цукрових буряків (включаючи давальницьку сировину та власно вирощені цукровими заводами буряки), що на 3,9 млн. тонн (на 41 %) більше, ніж у 2009 році. Питома вага закуплених цукрових буряків зрісла з 37% в 2009 році до 38% в 2010 році, давальницької сировини - відповідно з 35% до 39%. Разом з тим, частка переробки власно вирощених буряків цукровими заводами знизилася з 28% в 2009 році до 23% в 2010 році. Середня ціна, за якою цукрові заводи розраховувалися з товаровиробниками в 2010 році, виросла на 15% до 477 грн./тонна.

Звичайно, несприятливі погодні умови, що призвели до зниження якості буряків та їхньої цукристості, охолодили ентузіазм деяких буряківників. Але не вплинули на їхні наміри більше посіяти цукрових буряків у 2011 році. Наприклад, у Вінницькій області в 2011 році планують збільшити посіви цукрових буряків на 6 тис. га (8%). На сезон 2011 року вже підготовлено понад 82 тис. га глибокої оранки, які можуть бути використані під посіви цукрових буряків. У господарствах здійснено заходи по заготівлі якісного насіння і удобренню площ нового сезону.

Активно нарощує цукрових буряково-цукровий потенціал Івано-Франківська область. Торік валовий збір цукрових буряків (фабричних), повідомляє управління агропромислового розвитку облдержадміністрації, збільшився порівняно із 2009 р. у 4,4 раза - до 804,4 тис. ц. (це відбулося за рахунок розширення у 5,1 раза - до 3,7 тис. га площ збирання). У 2011 р. тут мають намір збільшити площу під посівами цукрових буряків до 7 тис. га.

На 40% планують наростити посіви цукрових буряків на Волині, у ряді інших регіонів.

Є підстави сподіватись, що і в розрізі України в 2011 році цукрових буряків буде посіяно більше ніж у попередньому МР.

Инф. журналу «ЦБ».